

A photograph of several men in dark military uniforms with peaked caps, saluting with their right hands. They are standing on a red carpet. The uniforms have gold buttons and epaulettes. The man in the center has a mustache and is looking forward. The man on the right is wearing sunglasses. The background is slightly blurred, showing more people in uniform.

• ProDemos

**Wat is een
dictatuur?**

Een dictatuur is een regeringsvorm waarin alle macht in handen is van één persoon of van één groep mensen. In verreweg de meeste gevallen komt een dictatuur tot stand na gebruik van geweld of dreiging met geweld. Een dictatuur is het tegenovergestelde van democratie.

KENMERKEN VAN EEN DICTATUUR

Er zijn geen vrije, eerlijke en geheime verkiezingen

In een democratie worden degenen die het land besturen gekozen door middel van vrije en eerlijke verkiezingen. Die verkiezingen vinden regelmatig plaats. In een dictatuur is dat niet zo. Soms is een dictator wel na vrije verkiezingen aan de macht gekomen, maar heeft hij de democratie vervolgens snel afgeschaft.

De bevolking wordt onderdrukt

Vooraf actieve tegenstanders van de dictatuur moeten het ontgelden. Zij worden opgepakt, gevangengezet of vermoord, soms met duizenden tegelijk. Geweld is aan de orde van de dag.

Er bestaan geen vrije media

Er is sprake van censuur. Krant, radio en televisie verkondigen doorgaans alleen de opvattingen van de machthebbers.

De machthebbers regeren niet op basis van de wet

In dictaturen wordt geregeerd op basis van willekeur. De bevolking heeft geen enkele rechtszekerheid. De machthebbers doen wat zij nodig achten om hun macht te behouden. De rechtspraak in een dictatuur staat in dienst van de machthebbers en is niet onafhankelijk.

Er komt veel corruptie voor

Geld of gunsten zijn belangrijke smeermiddelen om iets gedaan te krijgen,

zowel voor de bevolking als voor de dictator zelf. Veel dictators hebben enorme rijkdommen opgebouwd. Inkomsten van de staat worden direct door- gesluisd naar de bankrekeningen van de dictator en zijn familie en vrienden.

Veel dictaturen kennen een vorm van persoonsverheerlijking

Enorme portretten of standbeelden van de dictator zijn soms in het straatbeeld te vinden. Grote bijeenkomsten worden georganiseerd om de dictator toe te juichen. Andere dictators nemen genoegen met talloze loftuitingen in de krant of op televisie.

Natuurlijk kan een dictatuur niet alleen bestaan door geweld en onderdrukking. Een dictatoriaal regime kan niet zonder een machtsbasis. Er zijn altijd groepen in de samenleving die een dictator steunen omdat ze daar voordeel bij hebben of omdat ze bang zijn voor chaos in het land. Dat kunnen bijvoorbeeld rijke grondeigenaren zijn, maar ook ondernemers, arbeiders, middenklassen of een bepaalde etnische groep. De geheime dienst en het leger spelen een belangrijke rol in een dictatuur. De machthebbers hebben deze instellingen nodig om er voor te zorgen dat tegenstanders van het regime de mond wordt gesnoerd.

VERSCHILLENDE SOORTEN DICTATUREN

Dictaturen verschillen niet alleen veel van democratieën, maar ze verschillen

vaak ook heel erg van elkaar. Welke soorten dictaturen zijn er?

Militaire dictaturen

We spreken van een militaire dictatuur als de macht in een land in handen is van het leger. Aan het hoofd van een militaire dictatuur staat een officier uit het leger, maar vaak ook wordt de leiding gevormd door een junta – een kleine groep leger-officieren. In militaire dictaturen wordt veel nadruk gelegd op eensgezindheid en discipline binnen het leger. De militaire leiding van het land kan immers niet zonder de steun van het leger. Belangrijke instellingen, bedrijven en organisaties worden door militairen gecontroleerd. Het leger vormt een bevoorrechte groep in de maatschappij.

Militaire dictaturen kwamen na de Tweede Wereldoorlog vooral in Zuid- en

Midden-Amerika voor. Dat was de tijd van de Koude Oorlog tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Uit angst voor het communisme steunden de VS de militaire dictaturen in hun 'achtertuin'. Bekende voorbeelden zijn het militaire bewind van generaal Augusto Pinochet in Chili van 1973–1990 en de Argentijnse junta, die van 1976–1983 duurde. Tegenwoordig zijn er niet veel militaire dictaturen meer, maar dat wil nog niet zeggen dat de politieke rol van het leger overal is uitgespeeld. In verschillende landen wordt het leger door de regering ingezet om opstandelingen of terreurbewegingen te bestrijden. Het leger krijgt daardoor een grote machtspositie.

Eenpartijstelsels

In eenpartijstelsels heeft slechts één politieke partij het voor het zeggen. Deze partij bepaalt het beleid van het land en

controleert alle benoemingen – van hoog tot laag. Vaak bestaan er wel andere partijen, maar die hebben niet veel in te brengen en zijn loyaal aan de heersende partij. Ze dienen vooral om bepaalde groepen uit de samenleving te binden en te controleren. De hoogste machthebber in eenpartijstelsels is de partijleider, die in meer of mindere mate rekening moet houden met de andere leden in de top van de partij.

Een bekend voorbeeld van een eenpartijstelsel was de Sovjet-Unie, die soortgelijke systemen oplegde aan de landen van Oost-Europa. In deze stelsels werd veel nadruk gelegd op een ideologie – een samenhangend geheel van ideeën over de samenleving. De ideologie van de Sovjet-Unie en de Oost-Europese landen was het communisme. De overheid bemoeide zich met alles en iedereen en greep zelfs in het privéleven van de burger in. Iedereen werd in de gaten gehouden. De partij had altijd gelijk. Daarom worden dit ook wel totalitaire staten genoemd: de controle over de burgers was totaal. In Europa zijn de communistische stelsels na 1989 verdwenen, nadat de Sovjet-Unie door ernstige economische problemen hervormingen ging doorvoeren. In Azië bestaan nog wel eenpartijstaten, maar hun onderlinge verschillen zijn groot. In Maleisië regeert al meer dan vijftig jaar een nationalistische en islamitische partij. Noord-Korea is een staat die men nog steeds totalitair kan noemen. De officiële ideo-

logie is afgeleid van het communisme. Buitensporig is de persoonsverheerlijking van de partijleider. China ten slotte heeft ook een eenpartijstelsel – van huis uit communistisch, maar nu met veel economische vrijheid. Van politieke vrijheid is echter geen sprake.

Autocratieën

In een autocratie (alleenheerschappij) ligt alle macht in handen van één persoon. Hij is degene die het voor het zeggen heeft. Deze persoon kan een militair of de leider van een politieke partij zijn, maar hij wordt in de uitoefening van zijn macht niet beperkt door het leger of een partij. De dictators wil is wet. Maar ook een alleenheerser heeft een groep vertrouwelingen nodig om aan de macht te kunnen blijven. Die groep bestaat meestal uit vrienden of familieleden van de dictator. Sommige alleenheersers houden er een heel opvallende en bijzonder dure levensstijl op na. Ze gebruiken hiervoor geld uit de staatskas.

Autocratieën komen we vooral tegen in Midden- en Zuid-Afrika en in Centraal-Azië. Afrika levert enkele lugubere en wrede voorbeelden: Jean-Bédel Bokassa in de Centraal-Afrikaanse Republiek (1966–1979), die zichzelf tot keizer kroonde, en Idi Amin in Oeganda (1971–1979), die zijn tegenstanders aan de krokodillen voerde. Heersende autocraten zijn onder anderen Aleksandr Loekasjenko in Wit-Rusland en Robert Mugabe in Zimbabwe.

Absolute monarchieën

Absolute monarchieën zijn dictaturen waarin een vorst (koning, emir of sultan) volgens bepaalde regels de macht heeft geërfd van zijn voorganger. Om zijn machtspositie te rechtvaardigen, verwijst een erfelijke vorst vaak naar een bepaalde traditie of zelfs naar goddelijke afstamming. In een absolute monarchie legt een vorst op geen enkele manier verantwoording af aan de bevolking.

Absolute monarchieën komen vooral voor in het Midden-Oosten, maar ze zijn ook elders te vinden. In sommige landen moet de vorst de macht delen met andere leden van de koninklijke familie. Dat is bijvoorbeeld het geval in Saoedi-Arabië. Er zijn ook landen waar sprake is van echte alleenheerschappij door de vorst. In Brunei regeert de sultan al sinds 1967. Hij is één van de rijkste mensen ter wereld. De koning van Swaziland is onder meer berucht door de manier waarop hij zijn talrijke vrouwen uitzoekt. We moeten absolute monarchieën niet verwarren met constitutionele monarchieën, waarin de macht van de koning wordt beperkt door een grondwet.

Niet elke dictatuur is heel duidelijk te rangschikken. Er zijn dictaturen die kenmerken hebben van twee of drie van bovenstaande soorten. Zo heeft Noord-Korea een eenpartijstelsel, maar de invloed van het militaire apparaat is er groot en de functie van partijleider is steeds overgegaan van vader op zoon.

Daarnaast zijn er ook regeringsvormen die in een overgangsfase zitten, van dictatuur naar democratie en omgekeerd. In Myanmar bijvoorbeeld trekt het leger zich uit het politieke leven terug. In Rusland staat de democratie onder druk nu president Vladimir Poetin steeds meer macht naar zich toetrekt.

HOE ONTSTAAN EN VERDWIJNEN DICTATUREN?

Hierboven is al aangegeven dat sommige dictators na vrije of redelijk vrije verkiezingen aan de macht zijn gekomen. Veel dictaturen komen echter tot stand na een staatsgreep, ook wel coup genoemd. We spreken van een staatsgreep als een bestaande regering met geweld of door

dreiging met geweld wordt verdreven. Dat geweld is vaak afkomstig van militairen. Een staatsgreep kan dus een einde maken aan een democratisch gekozen regering. Maar ook binnen dictaturen zelf komen staatsgrepen voor. De ene dictator maakt dan plaats voor een andere. Dictaturen kunnen ook tot stand komen via een revolutie. Zo kan een ontevreden bevolking onder leiding van gewapende revolutionairen een ongewenste regering verdrijven. Een dictatuur kan het gevolg zijn. Dictaturen ontstaan vooral in landen waar het niveau van economische ontwikkeling laag is en waar een sterke politieke structuur ontbreekt.

Een revolutie kan ook het einde betekenen van een dictatuur. Dictatoriale regimes kunnen verdreven worden na een burgeroorlog, maar vaak leidt een burgeroorlog weer tot een nieuwe vorm van dictatuur. Verder komen dictaturen ten val doordat andere landen ingrijpen. Dat kan rechtstreeks: een land stuurt dan een troepenmacht om een dictator te verdrijven. Maar het kan ook indirect, namelijk door het stopzetten van militaire of economische steun aan het dictatoriale regime, waardoor het niet langer

levensvatbaar is. Sommige dictaturen komen aan hun einde als gevolg van onderhandelingen. In zo'n geval doen de machthebbers afstand van de macht omdat er een akkoord is gesloten met de oppositie. Dit kan gebeuren als er onrust dreigt in het land. De moord op een alleenheerser kan ook een overgang inleiden naar een democratische regering.

VERKIEZINGEN IN EEN DICTATUUR

We hebben al gezien dat vrije, eerlijke en geheime verkiezingen een belangrijk verschil vormen tussen democratieën en dictaturen. Toch organiseren dictatoriale regeringen vaak verkiezingen. Alleen: ze zijn niet vrij, eerlijk en geheim. Waarom dan toch die verkiezingen? Daar zijn drie redenen voor:

- Dictatoriale regimes willen op deze manier verhullen dat ze dictatoriaal zijn. Verkiezingen zijn een mooi propagandamiddel om net te doen alsof er sprake is van democratie.
- Verkiezingen leiden vaak tot verdeeldheid binnen de groep tegenstanders van het regime. Doen we wel of doen we niet mee?
- De regering kan zo enig zicht krijgen op de vraag wie loyaal is aan het regime en wie niet.

De verkiezingen zijn er dus niet om een democratische structuur op te bouwen, maar om de levensduur van het dictatoriale regime te verlengen. Manipulatie en fraude zijn sleutelwoorden bij verkiezingen in dictatoriale stelsels.

Het aantal dictaturen is de laatste jaren afgenomen. Maar de opbouw van een democratie met de daarbij behorende vrijheden en rechten is een proces van jaren. Verzet tegen een dictatuur kan leiden tot een bloedige burgeroorlog en de uitkomst daarvan is altijd ongewis. Omgekeerd kan een periode van broze democratie ook weer leiden tot een vorm van dictatuur. Dictaturen zijn nog lang niet de wereld uit.

Tekst

ProDemos – Huis voor
democratie en rechtsstaat

Vormgeving

Puntspatie
[bno], Amsterdam

Druk

Bariet Ten Brink, Meppel

Fotografie

p. 1 Gamma / Hollandse
Hoogte, p. 2 RIA Novosti /
Hollandse Hoogte,
p. 4 Magnum Photos /
Hollandse Hoogte,
p. 6 Allpix Press SARL /
Hollandse Hoogte,
p. 7 Eyevine / Hollandse
Hoogte

ProDemos legt uit wat de spelregels zijn van de democratie en rechtsstaat en laat zien wat je zelf kunt doen om invloed uit te oefenen – in de gemeente, de provincie, het land en Europa.

ProDemos

Huis voor democratie en rechtsstaat

ProDemos
Hofweg 1H
2511 AA Den Haag

(070) 757 02 00
info@prodemos.nl
www.prodemos.nl

Februari 2017